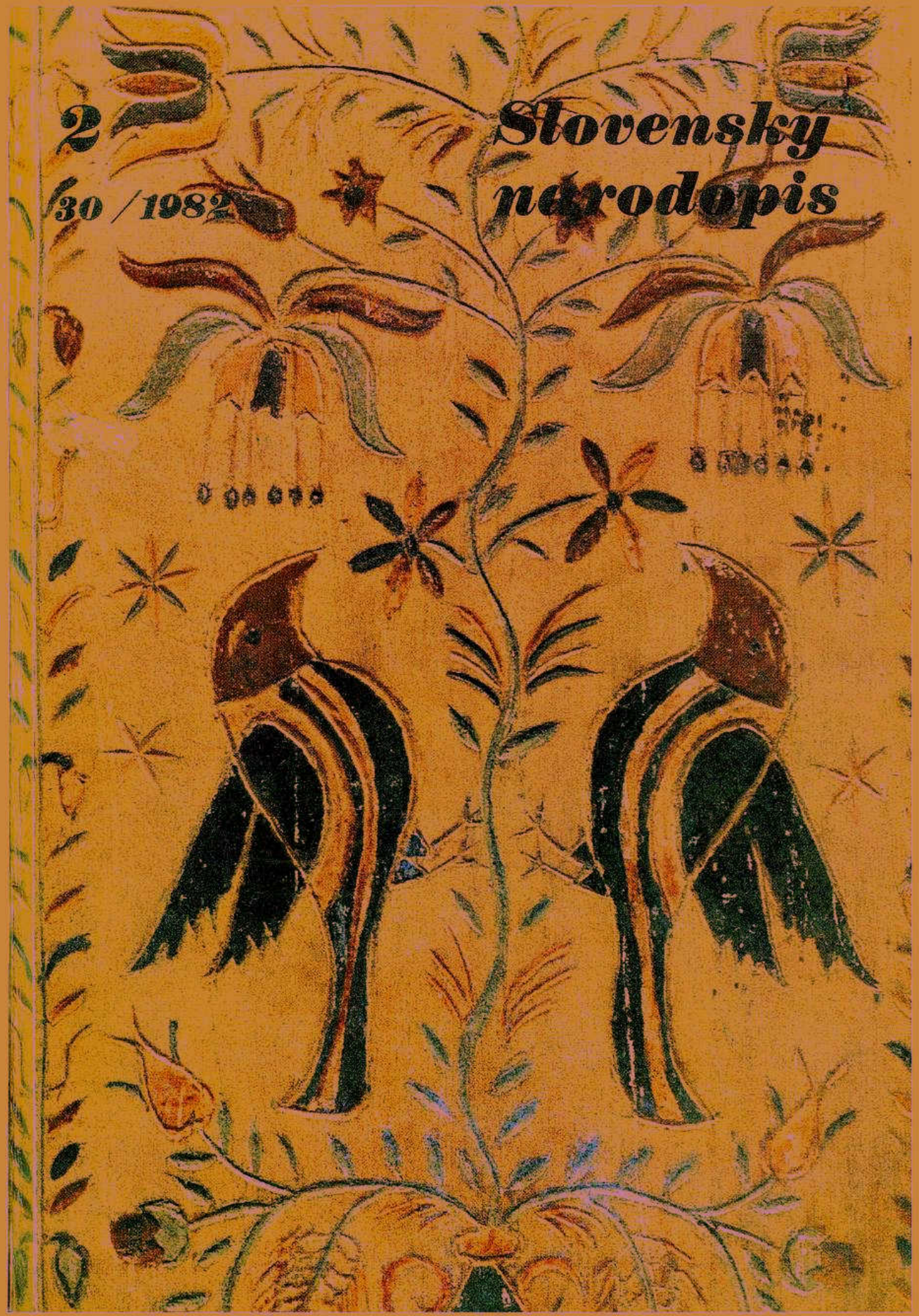

2

30 / 1982

Slovensky narodopis

Na obálke: Piest ako dar z lásky. 1. strana: Detail. 4. strana: Celok. Zo zbierok Slovenského národného múzea v Martine. Foto J. Dérer

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Viera Gašparíková

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Adam Pranda, Antonín Robek

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

OBSAH

ŠTÚDIE

- Filová, Božena:** Úvodom 165
Urbančová, Viera: K 80. narodeninám PhDr. Jána Mjartana, DrSc. 167
Luther, Daniel: K teoretickým východiskám štúdia tradície 177
Jakubíková, Kornélia: Svadobné obyčaje ako výraz zmien rodinných a sociálnych vzťahov 187
Feglová, Viera: Zmeny kolektívnych noriem v súčasnej vianočnej obradovosti 196
Salner, Peter: K teoretickým problémom etnografického výskumu mesta 211
Ratica, Dušan: Etnografické štúdium rodinnej výchovy 219
Sigmundová, Marta: Vybrané problémy etnografického výskumu rodiny 229
Krekovičová, Eva: K metodologickým otázkam výskumu stavu a vývinových tendencií súčasného piesňového repertoáru ľudových vrstiev 245
Hlôšková, Hana: K otázkam štúdia štylizovaného ľudového rozprávačstva 255
Langer, Jiří: Funkcie tradičných vokálnych prejavov pri zbere sena na Orave 269
Pilátová, Viera: Na margo etnografického výskumu v robotníckej kolónii Trnavských automobilových závodov 301
Podoba, Juraj: Vplyv dedičskoprávných noriem na ľudové obydlie moravsko-slovenského pomedzia 309
Stoličná, Rastislava: Vývinové tendencie stravovacieho systému ľudových vrstiev na Slovensku 327
Danglová, Olga: Estetický vzťah dedinského obyvateľstva k prírode 335
Mann, Arne B.: Magické spôsoby privolávania manželského partnera v období masového vystaňovalectva do zámoria 349
Štibrányiová, Táňa: Úloha morálky pri výbere manželského partnera v obci Veľké Zálužie 356
Profantová, Zuzana: K dejinám kalendárovej literatúry pre ľud na Slovensku v 19. storočí 360
Falťanová, Lubica: Trhy a jarmoky na Slovensku v minulosti a ich miesto v ľudovej kultúre 372
Sopoliga, Miroslav: Národopisná expozícia v prírode vo Svidníku 379
Maráky, Peter: Múzeum dediny juvýchodnej Moravy v Strážnici 384
Apáthyová-Rusnáková, Zora: O činnosti seminára marxistickej metodológie pre mladých vedeckých pracovníkov pri Národopisnom ústave SAV 386
Ratica, Dušan: Seminár Morálka v tradičnom ľudovom prostredí 387
DISKUSIA — GLOSÝ 161

MATERIÁLY — ROZHLADY

- Čukan, Jaroslav:** Spôsob života rybár-polskej robotníckej kolónie v minulosti 286

К дискуссии о терминологических вопросах этнографического исследования семьи

Salner, Peter: Vývoj štruktúry kysuckej rodiny v 20. storočí 390

RECENZIE A REFERÁTY

Zborník Slovenského národného múzea LXXV, Etnografia 22, 1981 (Stanislav Horváth) 397

Autori príspevkov uverejnených v čísle 398

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Филова, Божена: Предисловие 165

Урбанцова, Вера: К 80-летию со дня рождения д-ра Яна Мьяртана, доктора наук 167

Лутер, Даниел: К теоретическим исходным положениям изучения традиций 177

Якубикова, Корнелия: Свадебные обычаи как выражение изменения семейных и социальных отношений 187

Феглова, Вера: Изменение коллективных норм в современной рождественской обрядности 196

Салнер, Петер: К теоретическим проблемам этнографического исследования города 211

Ратица, Душан: Этнографическое изучение семейного воспитания 219

Сигмундова, Марта: Избранные проблемы этнографического исследования семьи 229

Крековичова, Ева: К методологическим вопросам исследования состояния и тенденций развития в современном песенном репертуаре народных масс 245

Глошкова, Гана: К вопросам изучения стилизованного народного рассказывания 255

Лангер, Иржи: Функции традиционных вокальных проявлений при уборке сена на Ораве 269

МАТЕРИАЛЫ — ОБЗОРЫ

Чукан, Ярослав: Образ жизни в рибарпольской рабочей колонии в прошлом 286

Пилатова, Вера: По поводу этнографических исследований в рабочей ко-

лонии Трнавского автомобильного завода 301

Подоба, Юрай: Влияние наследственно-правовых норм на народное жилище на моравско-словацкой границе 309

Столична, Растислава: Тенденции развития системы питания народных слоев в Словакии 327

Данглова, Ольга: Эстетическое отношение сельского населения к природе 335

Манн, Арне Б.: Магические способы призвания супруга в период массовой эмиграции за океан 349

Штибраниова, Татьяна: Роль морали при выборе партнера в браке в деревне Вельке-Залужье 356

Профантова, Зузана: К истории календарной литературы для народа в Словакии в 19-м веке 360

Фалтянова, Любница: Рынки и ярмарки в Словакии и их место в народной культуре в прошлом 372

Сополига, Мирослав: Этнографическая экспозиция в природе в Свиднике 379

Мараки, Петер: Музей деревни Юго-Восточной Моравии в Стражнице 384

Апатиова-Руснакова, Зора: О деятельности семинара марксистской методологии для молодых научных работников при Институте этнографии САН 386

Ратица, Душан: Семинар „Мораль в традиционной народной среде“ 387

ДИСКУССИЯ — ГЛОССЫ

К дискуссии о терминологических вопросах этнографического исследования семьи

Салнер, Петер: Развитие структуры кысучкой семьи в 20-м веке 390

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

STUDIEN

Filová, Božena: Vorwort 165

Urbanová, Viera: Zum 80. Geburtstag des PhDr. Ján Mjartan, DrSc 167

Luther, Daniel: Zu den theoretischen Ausgangspunkten des Studiums der Tradition 177

Jakubiková, Kornélia: Die Hochzeitsbräuche als Ausdruck der Veränderungen in den sozialen und Familienbeziehungen 187

Feglová, Viera: Die Veränderungen der kollektiven Normen im gegenwärtigen Weihnachtsbrauchtum 196

Salner, Peter: Zu den theoretischen Problemen der ethnographischen Erforschung der Stadt	211
Ratica, Dušan: Ethnographisches Studium der Familienerziehung	219
Sigmundová, Marta: Ausgewählte Probleme der ethnographischen Erforschung der Familie	229
Krekovičová, Eva: Methodologische Fragen der Erforschung des Zustandes und der Entwicklungstendenzen im gegenwärtigen Liederrepertoire bei den volkstümlichen Schichten	245
Hlôšková, Hana: Zu den Fragen des Studiums des stilisierten volkstümlichen Erzählentums	255
Langer, Jiří: Die Funktionen der traditionellen vokalischen Äusserungen bei der Heuernte im Orava-Gebiet	269

MATERIALIEN — RUNDSCHAU

Čukan, Jaroslav: Die Lebensweise der Arbeiterkolonie in der Ortschaft Rybárpole in der Vergangenheit	286
Pilátová, Viera: Zur ethnographischen Erforschung in der Arbeiterkolonie der Automobilwerke in Trnava	301
Podoba, Juraj: Der Einfluss der erbrechtlichen Normen auf die volkstümliche Wohnstätte der mährisch-slowakischen Grenzscheide	309
Stoličná, Rastislava: Die Entwicklungstendenzen der volkstümlichen Nahrung in der Slowakei	327
Danglová, Olga: Die Ästhetische Beziehung des Dorfbewohners zur Natur	335
Mann, Arne B.: Magische Arten des Herbeirufens des Ehepartners in der Periode der Massenauswanderung nach Übersee	349
Štibrányiová, Tatiana: Die Rolle der Moral bei der Auswahl des Ehepartners in der Ortschaft Veľké Zálužie	356
Profantová, Zuzana: Zur Geschichte der Kalenderliteratur für das Volk in der Slowakei im 19. Jahrhundert	360
Faltanová, Lubica: Märkte und Jahrmärkte in der Slowakei in der Vergangenheit und ihre Stelle in der Volkskultur	372
Sopoliga, Miroslav: Das Freilichtmuseum in Svidník	379
Mazák, Peter: Das Freilichtmuseum des südöstlichen Mährens in Strážnica	384

Apáthyová-Rusnáková, Zora: Über die Tätigkeit des Seminars der marxistischen Methodologie für junge wissenschaftliche Arbeiter im Ethnographischen Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften	386
Ratica, Dušan: Das Seminar „Die Moral im traditionellen volkstümlichen Milieu“	387

DISKUSSION — GLOSSEN

Zur Diskussion über terminologische Fragen der ethnographischen Forschung der Familie	
Salner, Peter: Die Entwicklung der Struktur der Familie in der Region Kysuce im 20. Jahrhundert	390

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

ARTICLES

Filová, Božena: Foreword	165
Urbanová, Viera: 80 th Birthday of PhDr. Ján Mjartan, DrSc	167
Luther, Daniel: On the Theory Study of the Tradition	177
Jakubíková, Kornélia: Wedding Customs as an Expression of Changes in Family and Social Relations	187
Feglová, Viera: Changes of Collective Criterions in Contemporaneous Christmas Ceremony	196
Salner, Peter: Theoretic Problems of the Ethnographic Research of the City	211
Ratica, Dušan: The Ethnographic Study of the Family Education	219
Sigmundová, Marta: The Ethnographic Research of the Family: Chosen Problems	229
Krekovičová, Eva: The Research of the Present Song Repertory Among the People: Methodological Questions	245
Hlôšková, Hana: Questions of the Folk Narrators' Study	255
Langer, Jiří: The Function of Traditional Voice Expressions While Collecting the Hay in the Region of Orava	269

VARIOUS MATERIAL

Čukan, Jaroslav: The Way of Life in the Workers' Colony in the Village Rybárpole in the Past	286
Pilátová, Viera: The Ethnographic Research in the Workers' Colony Be-	

longing to the Car Factory in the Town Trnava	301
Podoba, Juraj: The Influence of Hereditary-Juridical Norms on the Folk Dwelling in the Moravian-Slovak Borderland	309
Stoličná, Rastislava: Developing Tendencies of the Food System Among the People in Slovakia	327
Danglová, Olga: The Aesthetic Relation of the Village Inhabitants Toward the Nature	335
Mann, Arne B.: Magic Ways of Calling Own Husband or Wife in the Period of Mass Emigrations into the Oversea Regions	349
Štibrányiová, Tatiana: The Role of Morals When Choosing the Husband or Wife in the Village Veľké Zálužie	356
Profantová, Zuzana: The History of the Almanac Literature for the People in Slovakia in the 19 th Century	360
Falfanová, Eubica: Markets and	

Fairs in Slovakia and Their Place in the Folk Culture in the Past	372
Sopoliga, Miroslav: Open Air Museum in the Town Svidník	379
Maráky, Peter: Open Air Museum of South-Eastern Moravia in the Town Strážnice	384
Apáthyová-Rusnáková, Zora: The Activity of the Marxist Methodologic Seminar for Young Scientific Workers in the Ethnographic Institute of the Slovak Academy of Sciences	386
Ratica, Dušan: The Seminar „Morals in the Traditional Folk Surroundings“	387

DISCUSSION

Discussion About Terminological Questions of the Ethnographic Research of the Family	
Salner, Peter: The Structure Development of the Family in the Region of Kysuce in the 20 th Century	390

BOOKREVIEWS AND REPORTS

ZMENY KOLEKTÍVNYCH NORIEM V SÚČASNEJ VIANOČNEJ OBRADOVOSTI

(Na analýze hodnotiacich postojov strednej generácie)

VIERA FEGLOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Cieľavedomé zameranie sa na výskum premien spôsobu života a kultúry sociálnych skupín a spoločností v období budovania socializmu vyviera z dlhodobšieho záujmu spoločenských vied, teda i etnografie, vysvetliť nielen úlohu tradícií v spoločenskom a kultúrnom systéme, ale i analyzovať mechanizmus hodnotových orientácií a ich premien, ktoré priamo vplývajú na formy, funkcie i obsahy spoločensko-kultúrnych javov.¹ Z tohto dôvodu sa dostala do zorného poľa záujmu i obyčajová tradícia a jej význam v súčasnom kultúrnom kalendári.

Cieľom nášho príspevku je osvetlenie sociálno-psychologických determinácií obyčajových prejavov, ktoré tvoria v súčasnosti stabilné jadro obyčajového repertoáru. Zároveň analyzujeme obyčajové správanie na Štedrý deň — najdôležitejší cyklický sviatok zimného obyčajového systému. Poukazujeme na vzťahy a ich intenzívnosť v základných vlastnostiach charakterizujúcich obyčajový systém — tradičnosť, kolektívnosť a normatívnosť obyčajových javov v kultúrnom systéme. Podľa našich skúseností je v súčasnosti stredná generácia najreprezentatívnejšia z hľadiska jej vplyvu na stabilitu i zmeny celého sys-

tému kolektívnych noriem. Preto zameriavame pozornosť z metodického hľadiska práve na ňu.

Materiálovo vychádzame z vlastných terénnych výskumov na východnom Slovensku, konkrétne z oblasti obývanej ukrajinským obyvateľstvom s grécko-katolíckou konfesijnou príslušnosťou (Vyšná a Nižná Jablonka pravoslávnu). Lokality Smolník, Dara, Zvala Ruské, Nižná a Vyšná Jablonka, i keď žili po stáročia v kultúrnych a politických súvislostiach so slovenskou kultúrou, ukrajinské obyvateľstvo pôsobilo v slovenskom etniku do istej miery ako cudzí kultúrotrvorný element, odlišujúci sa jazykom, kultúrou i konfesijnou príslušnosťou. Preto ich spoločenský vývin ovplyvnila táto čiastočná izolovanosť.² Uchovali si množstvo archaických javov ľudovej kultúry v ich aktívnej podobe. Vývinová akcelerácia posledných desaťročí ovplyvnila celý systém kultúrnych i hmotných hodnôt. Staršie i mladšie generácie reagujú na tento nepretržitý proces rozdielne, rozdielne sa formuje i vedomie jednotlivých generácií ba i jednotlivcov. Preto sa pokúšame vyabstrahovať javy, ktoré pôsobia ako stabilné, ale i zmeny, ktoré nastali v jednotlivých zložkách — výrazovej a význa-

movej u generácii žijúcich v iných spoločenských podmienkach ako generácie predchádzajúce.

V každom spoločenstve existuje synchrónne niekoľko generácií. V posledných desaťročiach sa výrazne rozšírili komunikačné kanály, ktorými sa prenášajú kultúrne javy z generácie na generáciu. V minulosti bola najstaršia generácia jedným z najdôležitejších zdrojov informácií, od technických návykov až po rituálne úkony, a zaujímala dominantné postavenie.³ Zvlášť v minulosti, keď sa rodinné spoločenstvo skladalo z niekoľkých generácií žijúcich pod jednou strechou, role najstaršej generácie boli stabilne dominantné. Ich správanie bolo normou pre mladšie generácie. Lokálne rodinné jednotky zaoberajúce sa rovnakým zamestnaním, dodržiavaním rovnakých normatívnych a hodnotových hierarchických postupov v správaní, tvorili v globále relatívne uzavretý stabilný celok. Narušenie zvonku bolo takmer zanedbateľné. Geografický, ekonomický a biologický činiteľ boli základné determinanty, ktoré sa priamo odrážali v kultúre spoločenstva. Všetky činitele potom vzájomne pôsobili na utváranie kultúrnych vzorov zodpovedajúcich potrebám a záujmom kolektívu.⁴

V predchádzajúcich riadkoch sme sa dotkli problému translácie kultúrnych javov od najstaršej generácie. V súčasnom období (chápeme ním posledných 30 rokov) sa tento kanál informácií značne oslabil. Neznamená to, že by ním informácie neprechádzali dodnes, ale že sa im neprikladá taká vážnosť a dôslednosť v ich dodržiavaní ako v minulosti. Informačné kanály sa značne rozšírili. Ak si uvedomíme, že takmer polovica obyvateľov skúmaných lokalít odchádza za prácou a do školy mimo bydliska, závažnou sa potom stáva okolnosť, že väčšinu času trávajú v inom ako vlastnom lokálnom prostredí. Stretanie sa s ľuďmi z iných sociálnych celkov,

vplyv masovokomunikačných prostriedkov a literatúry znamená konfrontáciu lokálne pôsobiacich predstáv a návykov s informáciami, normami a hodnotami väčšieho sociálneho celku. Jednotlivec potom vyberá a prehodnocuje i jednotlivé prvky, ktoré najoptimálnejšie odrážajú potreby sviatkovania. V súčasnosti obyčajový systém v skúmaných lokalitách vykazuje integračný trend. Na jednej strane zachováva lokálne varianty javov vlastných širším sociálnym celkom (vianočné symboly — stromček, kračún, slamený predmet, obyčajové úkony pri umývaní sa na Štedrý večer, apod.), na druhej strane zanikajú javy odlišujúce ich od okolia (vianočný snop, pozývanie zomrelých predkov na večeru). Pritom vo väčšej miere vstupujú do systému javy spoločenské. Proces výberu je rôznorodý. Iné činitele ovplyvňujú zmeny v systéme sviatkovania rodinne slávených sviatkov, iné determinujú kolektívne prvky sviatočnosti, na ktoré výrazne vplývajú normy a hodnoty celého spoločenstva, ale i spoločenských inštitúcií v danej lokalite.

Obyčajový systém ako jav sociálny je podriadený hodnotovej hierarchizácii kolektívneho vedomia i subjektívnemu hodnoteniu a normám. O normatívnosti obyčajového správania môžeme hovoriť len vtedy, ak členovia určitého kolektívu akceptujú účelnosť a účinnosť pravidiel regulujúcich potrebu sviatkovania a vedia, že sú akceptované všetkými jej členmi. Iba v takomto prípade môžeme hovoriť o kolektívnej norme.⁵

V sociálnej psychológii sa kolektívna norma definuje ako odchýlka od bežného správania sa, je reprezentovaná akceptáciou pravidiel, ktoré je predpísané pre jej vnímanie, myslenie a konanie. To znamená, že nie každé pravidlo je normou záväznou pre celý kolektív. Jej miera môže byť väčšia alebo menšia. Napríklad blahoželanie rodinným príslušníkom, susedom a známym sa vyžaduje, je teda normatívne, avšak slávenie

takejto príležitosti je nezáväzná, jeho normatívnosť je veľmi slabá, ale nemôžeme povedať, že neexistuje. V podstate sú normatívne hodnoty všetkého druhu prostriedkom pre sociálne zaradenie človeka.⁶ Niektoré obyčajové prejavy funkcionujú normatívne pre menší kolektív (pre rodinu, napr. prísne dodržiavanie pravidiel pri úprave štedrovečerného stola, ktorému sa podriaďuje i najmladšia generácia, ale nie je záväzná pre celý kolektív), iné sú záväzné pre väčšie sociálne celky (podľa pohlavia, veku, či lokálnej príslušnosti — napr. zúčastnenie sa na polnočnej omši nevyžaduje náboženská norma, ale norma spoločenská, ktorou príslušník kolektívu demonštruje dodržiavanie kolektívnej zložky sviatkovania, predpísanej pre tento deň). Neznamená to však, že i hodnota takéhoto prejavu je pre každého člena rovnaká. Nás zaujíma súbor hodnôt všeobecne existujúcich v kolektívnom vedomí a zmeny, ktoré nastali v hierarchickom rebríčku v posledných desaťročiach. Pre obradovú kultúru sú charakteristické normy dodržiavajúce sa výberom javov z paradigmy známej celému kolektívu. V skutočnosti to prebieha tak, že každá sociálna jednotka má svoje pravidlá o vhodných obsahoch pre jednotlivé obradové situácie. Vyberá si javy z tradičného jadra obsahov, známych rodine, a priberá javy známe širšej sociálnej skupine. Týmto výberom sa môže zmeniť funkcia daného javu v obradovom systéme. Napríklad, rovnaký súbor obradných úkonov pri Štedrej večeri môže mať v rôznych sociálnych jednotkách rôzne obsahové zamerania, môžu sa mu pripisovať rôzne hodnoty a funkcie, ale spoločné, teda kolektívne zostáva dodržiavanie pravidla záväznosti — sviatočnosti tohto večera vyžadované kolektívnou normou. Takýto prístup nám umožňuje postihnúť tradičnú vrstvu úkonov kontinuálne existujúcich v kolektíve a zachytiť nové výrazové, či významové prvky vchádzajú-

ce do kolektívneho vedomia. Potom až môžeme určiť, ktoré javy sú záväzné pre celú lokálnu spoločnosť a vyabstrahovať kolektívnu hierarchiu hodnôt prejavov týkajúcich sa vyznačenej situácie.

Aká je motivácia sviatočnosti potrebnej pre Štedrý večer v súčasnosti? Chápe sa ako sviatok rodinný s religióznym jadrom, ktoré vo väčšej alebo menšej miere motivuje konanie a javy v obyčajovom systéme. Nie je to len dôsledok zmien v sociálno-ekonomickej rovine ovplyvňujúcej svetozáznamové ponímanie obradových situácií, ale i posunov v hierarchii potrieb a hodnôt obsiahnutých v sviatkovaní. Cirkevná motivácia v minulosti predpokladala účinnosť úkonov, ktorými sa mali dosiahnuť ciele potrebné pre pokojný a bezpečný život jednotlivca a rodiny. Prosperitné úkony, ktorých motivácia bola zmenená z potrieb súčasných hodnôt sviatku, vlastne upevňujú iné hodnoty, ktoré stoja v hierarchii vyššie. V literatúre často nachádzame vyhlásenia, že obyčajové prejavy prebrali estetické funkcie, ale nesnažíme sa analyzovať k čomu slúžia. Aká je ich skutočná hodnota, ktorá je vlastne v kolektíve nesformulovaná. Ozvláštnenie štedrovečerného sviatku je podmienkou jeho slávnostnosti. Keďže prosperitné úkony, ktoré sa viazali na tento deň, stratili dnes svoje opodstatnenie, problém, na ktorý chceme upozorniť, je ich dodržiavanie, alebo symbolický náznak naň. Takmer v každej rodine sa viaže k tomuto dňu súbor obyčajových prejavov, ktoré najstaršia generácia chápe v prosperitnej funkcii — úkony okolo kračúna, obradné umývanie s posledným snopom, symbolické upravenie stola, veštenie z produktov, obväzovanie stromov slamou, hádzanie fazule na stenu apod. Mnohé z nich sú súčasťou sviatkového systému i v súčasnosti, aj keď stratili akýkoľvek pozorovateľný význam. Sami informátori ich chápu ako estetickú a zábavnú zložku, ale sledujú nimi aj iné ciele: *No jak moja deti*

*prídu domoj na Sviatij večur, choču znati, ščo bude ležati pod jezulanom. Sviatvečur, to cela rodina ma sedeti, krasne bisiduvati, vsicki sja mame radi, nežnaju jak tjažko bilo a tiper lem vsicko moderno. Ja tak jak moja majc robila, že vsitko lem to co rodina ma znati, jak sja k sebe chovati a potom ojec rozděli darki.*⁷

V tomto vysvetlení sa skrývajú niektoré zaujímavé postrehy. Na jednej strane kontinuita závažných morálno-etických prejavov pre matku, ktoré touto formou vstúpuje svojim deťom, na druhej strane gradácia očakávania rozuzlenia vrcholu večera — obdarovania, ktoré ako prvotnú hodnotu v tomto prípade uznáva najmladšia generácia. Tento prípad sa však nedá zovšeobecňovať. Iné hodnoty si určuje rodina, kde sú malé deti, alebo len dospievajúce dievčatá a chlapci. Do popredia sa tu potom kladú najmä morálno-pedagogické ciele.

Je zaujímavé, že mnohým pôvodne všeobecne prosperitným úkonom sa dnes pripisujú významy sledujúce úzko len prosperitu rodiny, jej citového života. Napríklad jedenie cesnaku na Štedrý večer malo v najstaršej generácii niekoľko vysvetlení, ktoré kladli do popredia ochranu rodiny pred nešťastím. V strednej generácii prevláda vysvetlenie:

1. aby sme sa všetci mali radi,
2. *abi sme sa so vseckim tak pođelili jak tiper.*

Podobne sa vysvetľujú úkony pri jednotlivých chodoch štedrovečernej večere, napr. tieto varianty:

1. *v pervej ližici z každoho jila vsitka sila z rodini sja chosnuje. Odkladame ju a na velike svjatki na stol položime totu flasku s jilom.*

2. Vzájomné dotýkanie sa nôh pod stolom (vo väčšine domov sa už pod stôl refaz neukladá) je v kolektívnom vedomí fixované ako úkon namierený na zabezpečenie rodinnej súdržnosti.

Prvky, ktorých obsahové zameranie sa

týka výlučne súdržnosti rodiny, pokračujú priemer ich výskytu v modeli sviatkovania u najstaršej generácie, kde sa s nimi viazali najmä prosperitné hospodárske ciele.

V cyklických výročných sviatkoch slávených v rodine jadro repertoáru tradičných obyčajových prvkov zostáva pomerne stabilné. Variabilita jednotlivých väzieb obyčajových javov je veľmi bohatá. Ich funkcionovanie v zmenených významových rovinách je podriadené v prvom rade rodinnej tradícii, ktorú dodržiavajú a korigujú najstarší členovia rodiny, rodičia. Schéma i symbolika tradičného sviatkovania na Štedrý večer je stabilná i v strednej generácii, ktorá žije v rodinných jednotkách so svojimi deťmi.

Súčasný životný rytmus, rozptýlenie jednotlivých členov rodiny mimo rodisko sa javí ako jeden z dominantných faktorov zmien v obradovosti Štedrého večera. Samotný termín slávenia, 6. január, je prvým problémom. Vyvoláva konfliktné situácie v rodine, pretože v lokalitách platí pravidlo sviatkovať spoločne s rodinou. Keďže v strednej generácii je len málo jedincov, ktorých deti by žili v jednej lokalite, rodičia vyžadujú od detí zúčastniť sa sviatkov. Termín podľa východného kalendára sa nekryje s oficiálnym termínom voľna, vyhradeným pre vianočné sviatky. Rodinní príslušníci sa musia uvoľňovať zo zamestnania rôznou formou. Napriek tomu, že gréckokatolícky kalendár akceptuje obidva termíny sviatkovania, lokálne spoločenstvo doteraz (do roku 1980) uprednostňuje kalendár starý. Tento problém sa najvypuklejšie prejavil v spoločensko-prestížnych prejavoch. Rodina, v ktorej sa nezúčastnia deti štedrovečerného sviatku, je vystavená rôznym sankčným verbálnym prejavom, zameraným na neúctu detí k rodičom a k lokálnej príslušnosti. *Ňeprijšli do nas dzeci na Svjat večur, v roboce nedostali voľno i susedi tiper tak bisidujut: dzeci*

ti Julo jak paňi, neprijdu domoj ňi na Svjata. Tiper ňeznaju aňi mac, aňi ojca, na starosc sami sja budete trapiti.

To znamená, že spoločné rodinné slávenie je vyžadované spoločenskou normou a na jej nedodržanie reaguje kolektív sankciami, ktoré sa dotýkajú najmä citovej stránky rodičov. Preto niektoré rodiny, napriek spoločnému lokálnemu dohovoru, slávia vianočné sviatky podľa nového, t. j. oficiálneho kalendára. Takéto slávenie sviatkov sa vyznačuje absenciou všetkých kolektívnych obyčajových prejavov viažúcich sa k tomuto dňu (koledovanie dospelých, spoločensko-obradová udalosť polnočnej omše, polazovanie). Tejtó zložky štedrovečernej obradovosti sa rodiny zúčastňujú vlastne až v čase, keď už slávia tzv. *druhí Svjat večur* (6. januára). Kolektívna zložka obradovosti je vyjadrením súdržnosti lokálneho spoločenstva a jeho vnútornej celistvosti. Súčasný stav, ktorý môžeme nazvať stavom anomickým, je výsledkom popierania nových potrieb, ktorý je nevyhnutné akceptovať pre zachovanie a stabilitu sviatkového systému v lokalite. Je len otázkou času, kedy sa lokálne spoločenstvo rozhodne manifestne ich prijať a aktuálne aplikovať na tradičné pravidlá.

Ďalším sociálnym faktorom, normatívnym pre každú sociálnu jednotku, je uznanie autority a podriadenosť členov rodiny voči rodičom, čo sa výrazne prejavuje vo výrazovej zložke štedrovečernej obradovej štruktúry. Otec a matka usadení za vrchstolom usmerňujú a riadia dianie, ktoré je podľa nich predpísané pre tento deň. Otec, ako hlavná autorita, riadi správanie sa pri obradnom začiatku večere a v jej priebehu (modlitba, rozdelenie cesnaku jednotlivým členom rodiny so želaním zdravia a úspechu). Jemu sa vždy naloží prvému na tanier, on prednáša pred každým jedlom želania k zaisteniu pokojného života rodiny. Je vykonávateľom i ceremoniarom všetkých obradných úkonov zamera-

ných na rodinu (veštenie zdravia, sobáša, úspechu v budúcom roku, riadi obradné umývanie s peniazmi, apod.). Matka, okrem organizačnej stránky (zabezpečenie jedla, úprava stola, symbolov vianočných sviatkov — stromček, slamený predmet, kračún) prevádza všetky úkony s prosperitným jadrom, viažúce sa na hydinu (hádzanie zrna cez obruč, kvokanie na slame, hádzanie orieškov do slamy). Riadi zábavné hry po večeri, vyplňujúce čas do polnočnej omše. Všetky tieto obyčajové prvky, ktorých sa aktívne zúčastňuje mládež v rodine a akceptuje ich, sú vyjadrením úcty k rodičom. Táto sa odzrkadľuje i vo vzájomnom obdarovaní a potom jeho hodnotení.

Uzlové situácie štedrovečernej obradovosti sa pokúsime analyzovať na základe modelu sviatkovania platného pre strednú generáciu. Konfrontovať budeme najmä formálnu a významovú stránku obyčajových prejavov a ich posuny v modeli platnom pre najstaršiu a strednú generáciu.

INVARIANTNÁ SCHÉMA ŠTEDROVEČERNÉHO SVIATKU:

I. *Príprava domu počas predvianočného týždňa*

1. príprava domu, upratovanie,
2. pečenie a varenie vianočných jedál,
3. príprava vianočných symbolov: kračúna, slameného predmetu, stromčeka.

II. *Predvečer*

1. prinášanie slamy do domu
 - a) jej uloženie v izbe,
 - b) úkony spojené s prosperitou hydiny,
 - hádzanie zrna cez obruč
 - kvokanie gazdinej na slame
2. umývanie sa na potoku
 - a) umývanie sa s peniazmi, kamienkami, pieskom.

III. *Večer*

1. obradný začiatok večere — strelba

z pušky, ktorou poľovník ohlasuje v celej lokalite začiatok Štedrého večera,

2. rodinný začiatok — modlenie,
3. obyčajové úkony pri jednotlivých chodoch jedál,
4. symbolický záver večere vyjadrený zväzovaním lyžíc slamou a ich odkladanie pod stôl,
5. rozdávanie darčiekov,
6. koledovanie dospelých mužov pod oknami, resp. v dome,
7. hry.

IV. Polnočná omša

VARIANTY JEDNOTLIVÝCH SITUÁCIÍ:

- II. 1a. Slama sa už nerozkladá po izbe, symbolicky sa uloží pod stôl a na stoličky.
- 1b. Ak je v gazdovstve dobytka, odnáša sa z *kračuňa* po jednom kúsku každému kusu dobytka. V rodinách, kde nemajú hydinu sa tieto úkony nevykonávajú. Kvokanie na slame gazdiná prevádza až v rámci hier po večeri.
- II. 2a. Nechodia na potok, ale sa umývajú v potočnej vode doma, vkladajú do nej peniaze a kamienky.
- III. 3c. Ak v rodine v ten rok niekto zomrel, pripraví mu pri stole taniere a odkladajú naň z každého jedla.
6. Do domu, v ktorom niekto počas roku zomrel, sa nechodí koledovať. V súčasnosti chodí spievať koledy i mládež.

Priprava domu počas niekoľkých predsviatočných dní je jedným zo základných javov, ktoré predchádzajú obradnosti a pomáhajú ju vytvárať. I vo veľkých sociálnych spoločenstvách pretrvávajú úzus, že na veľké sviatky ako sú Vianoce, Veľká Noc, hody sa uprace celý byt, resp. dom. V menších komunitách sa s tým viaže bielenie stien, upratovanie celého domu a hospodárskeho prí-

slušenstva. V skúmaných lokalitách dodnes platí zákaz vetrať vonku periny oď posledných dvanástich dní pred Vianocami až do Troch kráľov — *druhého Sviateho večera*. V kolektívnom vedomí je tento zákaz fixovaný v rôznom obsahovom zameraní:

1. ľahne obilie,
2. bude dlhá zima — veľa snehu,
3. bude sa nám ťažko spať — mora nás bude tlačiť,
4. to sú sviatočné dni, v ktoré sa nesmú vynášať takéto veci z domu,
5. ako by to vyzeralo, keby vo sviatok periny na plotoch viseli.

Funkcionovanie takéhoto radu vysvetlení je typickou ukážkou, ako prosperitné vysvetlenia javu, strácajú svoje opodstatnenie, vchádzajú do radu pravidiel spoločenského správania predpísaného pre jednotlivcov v určitej situácii. Kolektív akceptuje tento zákaz ako fakt etikety platnej v lokálnej spoločnosti.

Všimnime si teraz niektoré zákazy signalizujúce zvláštnosť tohto sviatku a ich dodržiavanie. V najstaršej generácii sa dodnes dodržiava neúprosný pôst počas dňa i večere. V strednej generácii sa pôst dodržiava len formálne na základe symbolických verbálnych či gestuálnych prejavov, bez striktnosti ich dodržania. To znamená, že rodičia verbálnym spôsobom upozornia rodinu na prísny pôst a jedlo rodine nepredložia. Pritom však vedia, že deti si jesť vezmú.

Forma obchádzania pravidla — zákazu navštevovať susedné domácnosti v priebehu Štedrého dňa — je klasickým príkladom toho, že akákoľvek norma má svoje spektrum. Jeho hraničné body tvorí norma chápaná takmer ako zákon a norma, ako orientačný bod, od ktorého sa meria hodnotovosť správania sa. Ženy strednej generácie striktno dodržiavajú pravidlo nevstupovať do cudzích domácností v tento deň. Ak sa však stane, že pravidlo musí niektorá porušiť (napr. požičať si niečo), musí dodržať iné pravidlo: *Prijde do nas Haňa, ňima čo*

to v kuchni, to nimože nič povedzec jak serenču i tak. V takýchto prípadoch sa nedodržanie pravidla toleruje, ale nesmie sa porušiť zmysel pravidla: *Jak žena perva serenču dava to velika chiba, to jak bi me neščeste prjala*. Zákaz neplatí pre mládež, ktorá sa môže voľne prejavovať, akceptuje sa jej iný postoj: *Mojo chlopci prijdut na Svjata ot Košičoch, nevideli dlho kamaradov, tak sja parobci stretaju i dīvki*. V kolektívnom vedomí je zákaz navštevovať susedné domácnosti chápaný ako spoločenská norma, ktorú vysvetľujú tým, že sa nepatrí v takýto sviatočný deň chodiť po domoch. Jej nedodržanie vyvoláva len verbálne sankcie, ale jej význam je hlbší ako všeobecne sformulované vysvetlenie. Vystupuje do popredia až pri jej porušení: v spoločenskom vedomí je spätá s názorom, že žena nesmie v tento deň blahopriať, pretože privolá nešťastie pre gazdinú i jej rodinu.

Ďalšie tabuizované úkony, ktoré v súčasnosti aj u najstaršej generácie spĺňajú zábavné funkcie, sa vzťahujú k príprave kračúna, ktorý sa nesmel chytať holou rukou.⁸ V niektorých rodinách sa tento zákaz dodržiava s vysvetlením: *To svjatij chlib, toho nimož trimať lem tak v rukoch*. V ostatných je len jedným z úkonov spestrujúcich hry matky s deťmi pri pečení a varení. Je prostriedkom ozvlášťujúcim pečenie obradového chleba.

Ďalším uzlovým momentom podliehajúcim zmenám je výber jedál tvoriacich jedálny lístok vhodný pre danú situáciu. V skúmaných lokalitách je veľmi variabilný. Z mnohých variantov jedálneho lístka, ktorý tvorilo vždy deväť jedál, vystupujú niektoré jedlá ako spoločné pre celé lokálne spoločenstvo — ryžová kaša, hrušková voda a pirohy. V skúmaných spoločenstvách neboli normou určené jedlá, ale suroviny, z ktorých sa jednotlivé varianty jedál pripravovali. Ak si uvedomíme, že v minulosti všetky rodiny pripravovali len

pôstne jedlá z obilovín a strukovín zistíme, že tieto suroviny spĺňali v rámci obradovej funkcie i funkciu prosperitnú:

- a) hrach sa hádzal do slamy, aby sa v budúcej úrode urodilo toľko mechov obilia,
- b) voda z hrušiek sa liala pod ovocné stromy, aby dávali dobré a sladké ovocie,
- c) fazuľa sa jedla preto, aby sliepky pekne vajcia niesli,
- d) pirohy, aby bol tučný a guľatý dobytok.

I v súčasnosti najstaršia generácia dodržiava jedálny lístok, ktorý tvoria len pôstne jedlá. V strednej generácii je takmer ojedinelý.

Prenikanie nových prvkov do systému obradových jedál môžeme sledovať asi od šesťdesiatych rokov. Zmeny nemali živelnú tendenciu, prichádzali postupne, šírili sa od rodiny k rodine a dodnes nemajú všeobecnú platnosť. Vývinové zmeny môžeme charakterizovať ako dôsledok zmien, ktoré nastali v názore na potrebu slávenia vianočných sviatkov. V reťazovej reakcii ovplyvňuje všetky zložky systému vianočnej obradovosti. V popredí stoja dva faktory, zmeny v ekonomicko-spoločenskej a v svetonázorovej rovine. Oba sú hybnou silou zmien funkčnosti jednotlivých zložiek vianočného sviatku. Už niekoľko rokov trvajúci proces uvoľňovania pôstnych jedál zo systému jedálneho lístka na Štedrý večer je výsledkom zmien v chápaní vianočných sviatkov pôvodne ako sviatkov motivovaných striktne náboženskou ideológiou a potrebou zabezpečenia hospodárskej prosperity prostredníctvom predmetov spĺňajúcich obradovo-prosperitnú funkciu. V konkrétnej situácii sa tieto spätné väzby prejavovali nasledovne: akonáhle hospodárstvo prestalo byť hlavným zdrojom finančných príjmov, menili sa funkcie jednotlivých prosperitných úkonov a postupne sa začleňovali do súboru úko-

nov tvoriacich spoločenskú a zábavnú zložku vianočnej obradovosti. Ich funkčná väzba na túto konkrétnu situáciu sa uvoľnila a motivácia ich vykonávania či vyčlenenia zo systému je ľubovoľná. Na ilustráciu uvedieme dva príklady, ktoré sumarizujú predchádzajúci názor.

Ket prijdu do nas na sviatki mojo dzevi, tiper v Namestove žiju, oňi maju dve dzifki i dvuch parobkov, všetko male dzeci, mi zrobime i s matkoj taki Sviat večur, so solomoju, s grochem, veselíme se na solome, i moj chlop kočerkoj buchne do okna, što Christos raždalsja, i mi možem jist. Kremä krejčuna, cesnaku, mjadu, grochu i polivku mjasnu, i ribi jime. Keť sme sami na Raždenije, lem s mužom a jijo bratom slavime, totak zrobime lem postni jila, neveło sja bavime. Solomu položime, na kuri kvokame, potom jime i do cerkvi ideme.

M. G. 36 ročná, dnes robotníčka v Snine:

Ket sja ja oddala, na pervi Sviat večur sebe ribu kupila, mjaso upekla, polivku navarila, mac mňe kračun upekla, mjad, cesnok, so s fasule omačku, kolače a to všitko. Ňijake stare zvižki uš ňescem, načo, korovi ňemame, kuri nosjat a to všitko uš lem zabava. Dzeci lem do televizora hleđa do polnoci, všitki ideme do cerkvi. Na solome kvokame všitki ženi jak zblazňene, to pre smich, stare ženi to tak bisiduju, že kuri budu vajca ňesť. Keť ja ešči doma bola, u materi veľki post sme držali. Aňi peňazi ňebolo v dome jak tiper. Dobre navarime, najime sa, odpočinieme, radosc sebe spravime, zašpivame koljadki a rano, keť na polazňu chlopci prijdu, peňezi z umivaňa dostanu i sladke kolački. To i dnes veľiki svjatok.

V týchto výpovediach je najlepšie sformulovaný význam sviatku, ktorý mu stredná generácia pripisuje.

Slama, funkcionujúca u najstaršej generácie stále ako sakrálny predmet,

v modeli sviatkovania strednej generácie i keď spĺňa funkciu estetickú, jej prítomnosť je vyjadrením formálnej potreby úpravy štedrovečerného stola. Jej prinesenie do domu stratilo akýkoľvek obradný charakter. U najstaršej generácie gazda donesie otep slamy do izby, zavinšuje celej rodine a obradným gestom vyzve gazdinú, aby si na slamu sadla a kvokala. V strednej generácii slamu prináša do izby buď žena, alebo deti a uložia ju pod stôl. V tomto modeli sa kvokanie na znášku vajec vykonáva až v rámci hier po štedrovečernej večeri. Jej ďalšie využitie charakteristické svojou mnohofunkčnosťou u najstaršej generácie (dáva sa pod ovocné stromy, pod sliepky, obväzujú sa ňou stromy apod.), stratilo svoju aktuálnosť pre strednú generáciu. Vo vedomí však zostáva slama fixovaná ako jeden z neodmysliteľných symbolov Štedrého večera.

Umývanie sa na potoku pred večerou ako obradný prvok v systéme štedrovečernej obradovosti má svoje pevné miesto a je jeho stabilnou zložkou platnou pre celé lokálne spoločenstvo. V priebehu úkonu umývania však nastali zmeny. Vianočný snop a kračún prestali byť ako obradné predmety viazané v tomto úkone. Prosperitné ciele, nimi v minulosti sledované, stratili v súčasnosti svoje opodstatnenie. Samotný akt umývania predstavuje len skratku, obsahovo zameranú na zabezpečenie zdravia a bohatstva. Jedinou rekvizitou sú peniaze (niekde kamienky) ako symbol bohatstva. V minulosti sa peniaze z umývania dávali najmladšiemu dieťaťu. V súčasnosti sú výslužkou pre polazníka. Stabilitu úkonu umývania sa na potoku zaručuje v súčasnosti i nová religiózna motivácia, ktorá v minulosti úkonu chýbala: *Na riku sja choďime umivati na pamjatku umivaňa Trioch Kráľov, keť priňesli správu o narođeňi Jisusa Christa.* Takéto vysvetlenia sú výsledkom snahy o udržanie úkonu v systéme i motiváciou, ktorá ak bola,

bola v minulosti druhotná. Religiózne vysvetlenie obyčaja predlži životnosť, je pre kolektív komunikatívnejšie než prosperitný motív. Tento fakt neznamená však nejaké tesnejšie spojenie s religióznym jadrom sviatku Štedrého večera. Vysvetlenie má všeobecnejšiu platnosť, je odôvodniteľné spoločenskou funkciou ktorú religiozite kolektív pripisuje.

Večera, do ktorej sa skumulovalo najviac obyčajov sledujúcich spoločenské a zábavné ciele, sa v každej rodine bez výnimky začína modlením. Okrem religióznej funkcie spĺňa však i funkciu spoločenskú. Stáva sa spoločenskou normou zviazanou s etiketou štedrovečernej situácie: *Na jak si to sadňeme k jezulanu lem tak? Najsamperve sa pomodlime, jak sa patri i potom jime.* Tento normatívny začiatok Štedrej večere má niekoľko foriem:

1. najstarší člen rodiny prednáša modlitbu za celú rodinu,
2. každý sa modlí sám,
3. len sa prežehnajú (najčastejšia forma).

Otec rodiny vždy vinšuje rodine do budúceho roku. Neviažu sa k tejto situácii pevne dodržiavané vinše, aj keď ich pravdepodobne každý člen spoločenstva pasívne ovláda. Otec rodiny je vlastne hlavným aktérom výberu z repertoáru obyčajových prvkov ozvláštňujúcich priebeh večera. Najfrekventovanejšie sú úkony primárne spĺňajúce zábavno-spoločenskú funkciu, zamerané na súdržnosť a zdravie rodiny:

1. vzájomné dotýkanie sa nôh jednotlivých členov rodiny,
2. trikrát dookola podávaný cesnak sa rozdelí na toľko kúskov, koľko je členov v rodine,
3. kračún sa symbolicky rozdelí na toľko kúskov, koľko je členov v rodine; jedáva sa až na Nový rok.

Spomenutým úkonom informátori dávajú jednotné vysvetlenie: *To len na smích v rodine robime, abi sme vo svece na seba nezaboli i všicki boli jedna hla-*

va i jedno telo jak ten cesnak, i tak zdrovi boli.

Zaujímavými vývojovými fázami prechádza i výzdoba obradového chleba — kračúna. V každej rodine nám podali informácie, že dodnes do kračúna vkladajú po troške zo všetkých plodín, ktoré sa doma pestujú. Tento moment je fixovaný vo vedomí kolektívu, i keď jeho realizácia sa neuskutočňuje. Zväčša býva potretý len medom, alebo sa do jamky v strede kračúna vkladá cesnak. Zrno, ktoré bolo v minulosti najfrekventovanejšou zložkou v kračúne, stratilo už svoj význam. V niektorých rodinách názov i obradovú funkciu preniesli na normálny doma pečený guľatý chlieb. Pritom sa však dodnes dodržiavajú niektoré pravidlá:

1. kračún je na stole počas celých siedmich dní,
2. jedáva sa z neho až na Nový rok,
3. omrvinky z kračúna sa nesmú vyhodiť, môžu sa spáliť alebo zakopať.

Kračún je i dnes jedným zo symbolov Štedrého večera a má podobne ako vianočný stromček predovšetkým znakovú funkciu.

Najväčšie zmeny v chápaní dôležitosti jednotlivých prvkov vo vianočnom obrade sa dotýkajú obdarovania. V minulosti sa tomuto momentu neprípisovala taká dôležitosť ako v súčasnosti. Stal sa prostriedkom spoločenskej prestíže. Veľké zmeny môžeme badať i vo formách darov. V minulosti prevládali odevné súčiastky pre všetky vekové kategórie. V súčasnosti táto forma daru prevláda len pri obdarovávaní najstaršej generácie. Rodičia dospelým deťom dávajú najčastejšie peňažné dary, ktoré môžu upotrebiť podľa vlastných predstáv a potrieb. Výška finančného daru je pritom i jedným z momentov ovplyvňujúcich spoločenskú prestíž nielen rodičov, ale i detí: *Ja lem taki male darki dostavala. So s handriček babiku i potom oblečenie. Tiper uš i motori dzecom davaju pod jezulan. Chto ma koľko pe-*

ňazi, všetko dzecom da. Oni to znaju, keď niečo chcu, lem do nas chodja.

Určiť všeobecne platné funkčné väzby medzi pôvodne prosperitnými úkonmi, ich miestom v kolektívnom vedomí a príležitosťou ich realizácie je ťažké a viacstupňové. Tieto prestávajú byť viazané na obradnú príležitosť Štedrého večera a pritom ich vývinový proces ešte stále prebieha. V kolektívnom vedomí prestali spĺňať primárne prosperitné funkcie. Ich realizácia sa uskutočňuje v niekoľkých rovinách:

1. Časť kolektívu dodnes akceptuje obyčajové prvky, ktoré namiesto prosperitnej funkcie spĺňajú funkciu zábavno-pedagogickú (rozloženie slamy po izbe, hádzanie fazule o stenu, kvokanie na slame). Vysvetlenia týchto prvkov sa pohybujú v rovine: *To lem na smich pre dzeci zrobime, na solome sedime, fasuľu hadžeme, abi kuri dobre nesli*. Vysvetlenia významov nesú síce prosperitné jadro, ktoré sa však z poverového systému významovo uvoľnilo a funguje už len ako zábavný prvok.

2. U časti kolektívu vchádzajú tieto prvky do systému len vtedy, ak sa na večeri zúčastňujú deti, kedy spĺňajú zábavnú funkciu. Ináč sa zo systému uvoľnili, stratili svoje sémantické opodstatnenie.

3. U najstaršej generácie, ktorá dodnes pracuje v súkromnom hospodárstve, sú tieto prvky stabilnou zložkou štedrovečerného sviatku. Sú gestuálnym sémantickým vyjadrením želania do budúceho roku.

Analýza materiálu odhalila, že v kolektívnom vedomí existuje súbor invariantných predstáv o formách a významoch jednotlivých obyčajov. Ich vysvetľovanie i realizácia má vlastné individuálne rodinné príznaky a realizuje sa v rade variantov. Prejavujú sa v sémantickom poli, ktorého centrom sú sémantické jadrá, reprezentujúce stabilnú významovú stránku skúmaných javov. Stabilita poukazuje na miesto a spoločenský

dosah obyčajov v systéme lokálnej kultúry. Historický prístup nám uľahčuje poznať staršie vývinové vrstvy a pôvodné funkcie a konfrontovať ich s novšími významovými náosmi.

Konfrontáciou modelov platných pre najstaršiu a strednú generáciu, ktorá má dnes najväčší vplyv na stabilitu kolektívnych noriem, sme sa usilovali zodpovedať, aké kvalitatívne zmeny prekonali vo svojom vývine v poslednom období hodnotové orientácie, ktoré dokazujú zmenu miesta a spoločenského významu obyčajov v kolektívnom vedomí.

Zameranie na zmeny motivácie a významové presuny v niektorých obyčajových prvkoch nám umožnilo sformulovať niektoré závery, ktoré majú v skúmanom prostredí všeobecnú platnosť. Vývinové tendencie je nevyhnutné sledovať v dvoch úrovniach. Ako sa premietajú v konkrétnej obyčajovej „praxi“ a ako sa odrážajú v kolektívnom vedomí skúmaných lokálnych spoločenstiev. V súčasnosti v štedrovečernom systéme vývinové tendencie vykazujú integračný trend. To znamená, že sa zachovávajú lokálne varianty javov, vlastných väčším sociálnym celkom a zaniškajú javy odlišujúce lokálne spoločenstvo od ich okolia.

1. Zmena motivácie sviatočnosti potrebnej pre Štedrý večer je základom zmien prejavujúcich sa v celom obradovom systéme. Odráža sa nielen v praxi, ale je sformulovaná i v kolektívnom vedomí. Cirkevná motivácia ustúpila do úzadia a Štedrý večer sa chápe ako najväčší rodinný sviatok s religióznym jadrom.

2. Uvedená invariantná schéma štedrovečerného sviatku, platná pre strednú generáciu ukazuje, že sa zo systému uvoľnili javy, ktorých prosperitný obsah nebol nahradený iným obsahom zodpovedajúcim súčasným potrebám sviatkovania (úkony s posledným snopom, pozývanie mŕtvych predkov na večeru).

3. Prosperitné významové jadro obyčajových prejavov sa v kolektívnom vedomí strednej generácie oslabilo rozptýlením sémantického poľa. I keď obsahová a formálna náplň obyčajových úkonov zostala nezmenená, spĺňajú tieto pôvodne prosperitné úkony najmä pedagogicko-zábavnú funkciu a sú estetickým ozvlášťujúcim momentom potrebným pre každú sviatočnú situáciu.

4. Pri sledovaní variantov schémy obradového systému v lokálnych spoločnostiach sa potvrdila téza mnohých etnografov a folkloristov, že v strednej generácii (na rozdiel od mladšej) pozorujeme vždy istý príklon k tradícii. V najstaršej vekovej kategórii strednej generácie funguje oveľa širší komplex obyčajových javov ako v ostatných vekových kategóriách, pričom dôležitú úlohu hrajú predovšetkým pedagogické ciele (najmä v rodinách, kde sú malé deti).

5. Analýzou jednotlivých hodnotiacich postojov k zákazom signalizujúcim zvláštnosť nastávajúceho sviatku sme zistili, že prosperitné jadro vysvetlení zaniklo a tieto obyčajové prvky prechádzajú do radu pravidiel spoločenského správania predpísaného pre sviatočnú situáciu (zákaz vešať periny, zákaz vstupu cudzej ženy do domu). Tieto pravidlá majú však charakter orientačného bodu, od ktorého sa meria hodnotovosť správania sa, rôzne chápaná v jednotlivých generáciách. Striktne dodržiavaný pôst počas Štedrého dňa nestretávame ani v strednej generácii a ešte menej v mladšej generácii. Jeho nedodržanie nie je sankcionované (podobne aj zákaz navštevovať cudzie domácnosti sa nevzťahuje na mladšiu generáciu).

6. Veľké zmeny môžeme konštatovať vo výbere jedál tvoriacich jedálny lístok v strednej generácii. Zatiaľ čo najstaršia generácia dodnes uprednostňuje pôstne jedlá, v strednej generácii, kde náboženská motivácia štedrovečerného sviatkovania nie je prvoradá, v dôsledku zmien v ekonomicko-spoločenskej sfére sa

pôstne jedlá zo systému štedrovečerného jedálneho lístka pomaly strácajú a sú nahradzované jedlami mäsitými. Uvoľnením pôstnych jedál zo systému zanikli i obyčajové prejavy, v ktorých tieto spĺňali prosperitnú funkciu (hádzanie hrachu do slamy, veštenie úrody pomocou nalepenej fazule na stene, polievanie ovocných stromov vodou z varených hrušiek, atď.).

7. V kolektívnom vedomí je dodnes slama fixovaná ako jeden z dominantných symbolov Štedrého večera. Spĺňa estetickú funkciu a úkony, v ktorých bola obradným predmetom, stratili v súčasnosti obradný charakter. Je len rekvizitou potrebnou pri úprave štedrovečerného stola.

8. Prosperitné motivácie obyčajových úkonov pri večeri sa obsahovo zamerali len na súdržnosť rodiny. Sú stabilnou zložkou obradovej schémy len v rodinách, kde sú malé deti, alebo je rodina rozptýlená.

9. Znakovú funkciu si dodnes zachováva kračún. I keď formálne prechádza mnohými zmenami (ozdobuje sa len medom, alebo sa názov kračún preniesol na normálny doma pečený chlieb). I napriek tomu je jedným z dominantných symbolov, čo potvrdzuje i dodržiavanie celého radu pravidiel súvisiacich s funkcionovaním kračúna v štruktúre vianočnej obradovosti.

10. Najväčšie zmeny v chápaní dôležitosti jednotlivých prvkov štedrovečernej obradovosti prekonal akt obdarovania. Na rozdiel od najstaršej generácie, kde je len jedným z významových prvkov v systéme, v strednej generácii je spätý s vygradovaním spoločenského významu celého sviatku.

11. Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že pôvodne prosperitné prvky v dnešných lokálnych spoločnostiach stratili svoju aktuálnosť. V kolektívnom vedomí sú fixované najmä prestížne a zábavno-spoločenské ciele. I keď v mnohých individuálnych vysvetleniach na-

chádzame prosperitné jadro, možno jednoznačne povedať, že súčasné funkcie sviatku určujú už jeho nové spoločenské hodnoty.

Časť skúmaných obcí sa nachádza v zátopovej oblasti. Bude iste zaujímavé

sledovať v budúcnosti problém rozpadu, transformácie i konštituovanie novej obyčajovej tradície obyvateľov tejto oblasti v ich novom prostredí a nových životných podmienkach.

POZNÁMKY

- 1 Podrobnejšie rozpracoval problém hodnotiacich postojov v citovanej štúdii PRAN-DA, A.: Formovanie nového systému hodnotových orientácií na súčasnej dedine. Slov. Národop., 26, 1978, s. 235—253.
- 2 Predložená štúdia je prepracovanou kapitolou zo širšie koncipovanej kandidátskej práce. FEGLOVÁ, V.: Funkčné a významové premeny kalendárnej obyčajovej tradície v súčasnosti. Rkp., Národopisný ústav SAV, Bratislava 1979.
- 3 GOFMAN, A. B. — LEVKOVIČ, V. P.: Obyčaj kak forma socialnoj reguljacji. Sov. Etnogr., 1973, 1, s. 16.
- 4 PIETRASZEK, E.: Tradycja i dziedzictwo kulturowe (zagadnienie okonieczności tradycje). Premeny tradycji v súčasnosti 2. Bratislava 1978, s. 63.
- 5 MUKAŘOVSKÝ, J.: Cestami poetiky a estetiky. Praha 1971. s. 17—19.
- 6 NEWKOMB, R. — TURNER, P.: Psychologija społeczna. Warszawa 1978, s. 352.
- 7 Pri interpretácii jednotlivých obyčajových prvkov, resp. ich vysvetľovaní sme zovšeobecnilí podobné výpovede, alebo sme použili priamy citát reprezentatívnej výpovede.
- 8 V kolektívnej pamäti najstaršej generácie fungovala predstava, podľa ktorej holá ruka symbolizovala chudobu. Preto bol rozšírený názor, že sa holou rukou nemá chytať symbol bohatstva — obradový chlieb — kračún. V najstaršej generácii si okrem rukavíc gazdina pri tejto príležitosti často obliekala kožuch. Celý akt bol sprevádzaný verbálnymi imperatívmi typu: *Gazdina gubata, chliba dosti celij rik.*

ИЗМЕНЕНИЯ КОЛЛЕКТИВНЫХ НОРМ В СОВРЕМЕННОЙ РОЖДЕСТВЕНСКОЙ ОБРЯДНОСТИ

Резюме

Автор в статье сделала попытку не только объяснить принцип вариативности, путем наблюдения за связью между инвариантом и вариантами объяснений отдельных элементов обрядов сочельника, но и изменения коллективных норм в конкретной общности, произошедшие в последнее десятилетие. Анализ позволил ей определить совокупность явлений, отличающихся относительной устойчивостью в модели, действительной для среднего поколения, которому она уделяет внимание, как наиболее репрезентативному поколению, оказывающему влияние на устойчивость всей системы коллективных норм. Свой материал она черпает из области Северо-Восточной Словакии, населенной украинцами.

Автор прослеживает тенденции развития в двух уровнях: как они проецируются в конкретную „практику“ обычаев и как отражаются в коллективном сознании изучаемых локальных общностей. В настоящее время в системе сочельника тенденции развития носят интегративный характер. Это означает, что сохраняются местами варианты, свойственные большим социальным единицам, и исчезают явления, отличающие местную общность от ее окружения.

Изменение мотивации праздничности, необходимой для сочельника, составляет основу изменений, проявляющихся во всей системе обрядности. Оно отражается не только в практике, но формулируется и в коллективном сознании. Церковная мо-

тивация отступила на задний план, и сочельник понимается как самый большой семейный праздник с религиозным ядром. Приведенная инвариантная схема обряда сочельника, действительная для среднего поколения, показывает, что из системы высвободились явления, содержание которых, призванное обеспечить процветание, не было заменено другим содержанием, отвечающим современным потребностям празднования (действия с последним снопом, приглашение мертвых предков на ужин).

Смысловое ядро обеспечения процветания явлений обычаев в коллективном сознании среднего поколения ослаблено рассеянием семантического поля. И хотя содержание и форма обычных действий остались неизменными, эти действия, первоначально предназначенные для обеспечения благополучия, выполняют в основном педагогико-развлекательную функцию и служат эстетическим, придающим своеобразие моментом, необходимым для каждой праздничной ситуации.

При рассмотрении вариантов схемы системы обрядов в локальной общности подтвердился тезис многих этнографов и фольклористов, что у среднего поколения (в отличие от младшего) всегда можно наблюдать определенную склонность к традиции. В самой старшей возрастной категории среднего поколения функционирует гораздо более широкий комплекс обычных явлений, чем в остальных возрастных категориях, причем важную роль играют прежде всего педагогические цели (особенно в семьях с маленькими детьми). Анализируя отдельные объяснения запретов, сигнализирующих о наступлении праздника, мы обнаружили, что ядро объяснений, состоящее в обеспечении благополучия, исчезло, и эти элементы обычая переходят в ряд правил общественного поведения, предписанного для праздничной ситуации (запрещения вешать перины, входить чужой женщине в дом). Эти правила однако носят характер ориентира, по кото-

рому измеряется ценность поведения, по-разному понимаемая отдельными поколениями. Строгого соблюдения поста в сочельник мы не встречаем даже в среднем поколении, а еще менее — в младшем. Его несоблюдение не санкционируется (так же, как и запрещение посещать чужую семью не распространяется на младшее поколение).

Большие изменения можно констатировать в выборе блюд, составляющих меню у среднего поколения. Самое старшее поколение до сих пор предпочитает постные блюда, которые у среднего поколения постепенно заменяются в меню ужина в сочельник блюдами мясными. Их освобождение из системы приводит к исчезновению тех явлений в обычае, в которых они выполняли функцию обеспечения благополучия (разбрасывание гороха в соломе, гаданье об урожае при помощи фасоли, прилепленной на стену, полив фруктовых деревьев водой, в которой варились груши, и т. д.).

В коллективном сознании до сегодняшнего дня сочельник и солома зафиксированы как доминантные символы кануна рождества. Они уже выполняют только эстетическую функцию.

Мотивация обеспечения благополучия действий обычаев за ужином ориентируется по своему содержанию только на сплочение семьи. Они составляют устойчивый компонент обрядной схемы только в семьях, где есть маленькие дети, или же в расеянной семье.

В общем автор констатирует, что первоначальные элементы, призванные обеспечивать благополучие, в сегодняшней локальной общности утратили свою актуальность. В коллективном сознании зафиксированы главным образом развлекательно-общественные цели. И хотя в многих индивидуальных объяснениях находится ядро обеспечения благополучия, можно однозначно сказать, что современные функции праздника определяют его новые смысловые ценности.

DIE VERÄNDERUNGEN DER KOLLEKTIVEN NORMEN IM GEGENWÄRTIGEN WEIHNACHTSBRACHTUM

Zusammenfassung

In ihrem Beitrag versucht die Autorin nicht nur das Prinzip der Variativität zu erläutern, indem sie die Beziehung zwischen dem Invariant und den Varianten der Erklärungen einzelner Elemente der Christabendbräuche verfolgt, sondern sie bemüht sich auch, die Veränderungen der kollektiven Normen in der konkreten Gemeinschaft zu illustrieren, die in den letzten zwanzig Jahren eingetreten sind. Die Analyse ermöglichte es ihr, einen Komplex von Erscheinungen zu bestimmen, die im Modell, das für die mittlere Generation gilt, eine relative Stabilität besitzen. Sie richtet ihr Augenmerk hauptsächlich auf die mittlere Generation als der repräsentativsten Altersgruppe, die die Stabilität des gesamten Systems der kollektiven Normen beeinflusst. In materieller Hinsicht beruhen ihre Ausführungen auf der Region der nordöstlichen Slowakei und auf der hiesigen ukrainischen Bevölkerung.

Die Autorin verfolgt die Entwicklungstendenzen in zwei Ebenen: wie sie sich in der gewöhnlichen „brauchtümlichen Praxis“ projizieren und wie sie sich im kollektiven Bewußtsein der untersuchten lokalen Gemeinschaften widerspiegeln. Gegenwärtig weisen die Entwicklungstendenzen in den Bräuchen am Christabend einen Trend zur Integration auf. Das bedeutet, daß lokale Varianten von Erscheinungen, die größeren sozialen Gruppen eigen sind, erhalten bleiben, während jene Erscheinungen, die die lokale Gemeinschaft von ihrer Umgebung unterscheiden, im Verschwinden begriffen sind.

Die Veränderungen in der Motivation der für den Christabend erforderlichen Feiertäglichkeit ist die Grundlage der Veränderungen, die sich im gesamten System des Brauchtums äußern. Diese Veränderung spiegelt sich nicht nur in der Praxis ab, sondern ist auch im kollektiven Bewußtsein formuliert. Die kirchliche Motivierung ist in den Hintergrund getreten und der Weihnachtsabend wird als größtes Familienfest mit einem religiösen Kern

aufgefaßt. Das angeführte invariante Schema der für die mittlere Generation gültigen Christabendbräuche zeigt, daß sich jene Erscheinungen aus dem System gelöst haben, deren die Prosperität anstrebende Inhalt nicht durch einen anderen Gehalt ersetzt wurde, der den heutigen Erfordernissen des Feierns entsprechen würde (die Praktiken mit der letzten Getreidegarbe, das Einladen der verstorbenen Vorfahren zum Abendessen usw.).

Der Prosperitäts-Bedeutungskern der Brauchtumsäußerungen wurde im kollektiven Bewußtsein der mittleren Generation durch die Zerstreuung des semantischen Feldes abgeschwächt. Wenn auch der inhaltliche und formale Gehalt der brauchtümlichen Handlungen unverändert blieb, so erfüllen diese ursprünglich auf die Sicherung der Prosperität ausgerichteten Handlungen heute vor allem eine pädagogisch-unterhaltende Funktion, sie sind ein ästhetisches, etwas Besonderes anzeigendes Moment, wie es für jede außergewöhnliche, feiertägliche Situation erforderlich ist.

Beim Studium der Varianten des Schemas des Brauchtumssystems in der lokalen Gemeinschaft hat sich die These vieler Ethnographen und Folkloristen bestätigt, daß man in der mittleren Generation — zum Unterschied von der jüngeren — immer eine gewisse Hinneigung zur Tradition beobachten kann. In der ältesten Altersgruppe der mittleren Generation lebt ein viel umfangreicher Komplex von Brauchtumsäußerungen als in den übrigen Alterskategorien. Dabei spielen vor allem pädagogische Absichten eine große Rolle, besonders in Familien mit kleinen Kindern. Mittels einer Analyse der verschiedenen Erklärungen der Verbote, die die Besonderheit des beginnenden Feiertags signalisieren, stellte die Autorin fest, daß der Prosperitätskern dieser Erklärungen verschwunden ist und daß diese Elemente des Weihnachtsbrauchtums in die Reihe der Regeln des gesellschaftlichen Benehmens übergehen, die für die feiertägliche Situa-

tion vorgeschrieben sind (das Verbot die Federbetten draußen aufzuhängen, das Verbot als fremde Frau das Haus zu betreten). Diese Regeln haben jedoch nur den Charakter eines Orientierungspunktes und Maßstabs, an dem die Angemessenheit des Verhaltens gemessen wird, wobei die Angemessenheit in den einzelnen Generationen unterschiedlich aufgefaßt wird. Das strikt eingehaltene Fasten am Christtag treffen wir selbst in der mittleren Generation nicht mehr an und noch weniger begegnen wir diesem Brauch bei der jüngeren Generation. Das Nichteinhalten dieser Vorschrift ist nicht mehr sanktioniert und ebenso bezieht sich auch das Verbot am Weihnachtstag ein fremdes Haus zu besuchen nicht mehr auf die jüngere Generation.

Erhebliche Veränderungen kann man auch in der Auswahl der Speisen feststellen, die am Weihnachtsabend in der Altersgruppe der mittleren Generation aufgetischt werden. Die älteste Generation zieht selbst heute noch Fastenspeisen vor, in der mittleren Generation verschwinden die Fastenspeisen allmählich von der Speisekarte am Christabend, sie werden durch Fleischspeisen ersetzt. Mit ihrem Ausscheiden aus dem System der Weihnachtsbräuche sind auch die Praktiken verschwunden, in denen diese Speisen eine der Prosperität dienende Funktion erfüllten: es werden

keine Erbsen mehr ins Stroh gestreut, die Größe des Ernteertrags wird nicht mehr danach vorausgesagt, wieviel Bohnen an der Wand kleben bleiben, die Obstbäume werden nicht mehr mit dem Wasser aus gekochten Dörrbirnen begossen usw.

Im heutigen kollektiven Bewußtsein sind Weihnachten und Stroh noch als dominante Symbole des Heiligen Abends fixiert. Sie haben jedoch nur noch eine ästhetische Funktion.

Die Prosperitätsmotive der brauchtümlichen Handlungen beim Christabendessen sind inhaltlich nur noch auf den Zusammenhalt der Familie orientiert. Eine stabile Komponente des Brauchtums bilden sie nur in solchen Familien, die kleine Kinder haben oder deren Mitglieder in der Welt verstreut sind.

Im allgemeinen konnte die Autorin konstatieren, daß die ursprünglichen Prosperitätselemente in der heutigen lokalen Gemeinschaft ihre Aktualität verloren haben. Im kollektiven Bewußtsein sind hauptsächlich unterhaltende und gesellschaftliche Ziele fixiert. Wenn wir auch in vielen individuellen Erklärungen der Weihnachtsbräuche noch einen Prosperitätskern vorfinden, so kann man doch eindeutig feststellen, daß die gegenwärtigen Funktionen des Weihnachtsfestes von seinen neuen Bedeutungswerten bestimmt werden.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 30, 1982, číslo 2

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová,
CSc., PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr.
Milan Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma
PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1982

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 30, 1982, № 2

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Вера
Гаšпарикова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 30, 1982. Nr. 2. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Viera Gašparíková

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemen-
sova 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 30, 1982, No 2

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences.

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašparíková

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Anné 30, 1982, No. 2

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Viera Gašparíková

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

